

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Çin Guomintang Partisi Üyelerinin Türkiye Ziyareti: Hu Hanmin'in Türkiye Gözlemleri

Ayşe ÖZTÜRK*

ÖZ: Hu Hanmin cumhurbaşkanlığı genel sekreterliği, dışişleri bakanlığı, yasama konseyi başkanlığı gibi görevlere getirilmiş, *Minguo* (1911-1949) dönemi Çin Ulusal Partisi (国民党 -*Guomintang*) sağ kanadının önemli liderlerindendir. Hiziplişmenin yaşanıp, ülkede Nanjing'de ve Wuhan'da olmak üzere iki farklı hükümetin bulunduğu bir dönemde, Hu Hanmin yanında partinin önde gelenleriyle birlikte altı aydan fazla sürecek olan, Güneydoğu Asya, Ortadoğu ve Avrupa'yı kapsayacak bir dizi ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu kapsamda 14-25 Mart 1928 tarihleri arasında Türkiye'de temaslarda bulunmuş, dönemin Başbakanı İsmet İnönü, Dışişleri Bakanı Tefvik Rüştü Aras, Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati dâhil olmak üzere üst düzey görüşmelerde bulunmuştur. Bu çalışma 19. yüzyılın sonları ve 20 yüzyılın başlarında benzeri gelişmelerin yaşandığı, Asya'nın batısındaki ve doğusundaki 'hasta adam' olarak addedilen iki kadim ülkenin imparatorluktan cumhuriyete geçiş süreçlerinde birbirlerini nasıl gördüklerini ortaya koymayı amaçlar. Bu çalışmamızda Hu Hanmin'in 1928'de Türkiye'ye gerçekleştirdiği resmî ziyaret üzerine gözlemleri için, kendisinin seyahat boyunca tuttuğu günlüğünden, daha sonrasında anılarında ve otobiyografisinde yer verdiği notlarından ve de Çin'e döndükten sonra Türkiye edinimleri hakkında yapmış olduğu konuşmalardan yararlanılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Hu Hanmin, *Minguo*, *Guomintang*, Ulus İnşası, Türkiye, Çin Heyeti Ziyareti.

The Chinese Nationalist Party (Guomintang) Members' Visit to Turkey in the Early Years of Turkish Republic: Hu Hanmin's Observations on Turkey

Abstract: Hu Hanmin was one of the most prominent right-wing leaders of the Chinese Nationalist Party (*Guomintang*) during the

* Öğr. Gör., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yabancı Diller Fakültesi, Çin Dili ve Edebiyatı Bölümü, ayse.ozturk@asbu.edu.tr ; Gönderim Tarihi: 20.04.2018, Kabul Tarihi 02.05.2018

Minguo (1911-1949) period and was appointed to several high-ranking positions, including Secretary General of the Presidency, Minister of Foreign Affairs, and President of the Legislative Council. During a 6-month period in 1928, Hu traveled with other right-wing members of Guomintang to Southeast Asia, the Middle East, and Europe while there was an ongoing intra-party factional dispute in China that resulted in Guomintang splitting into the right-wing government in Wuhan and left-wing government in Nanjing. During one such trip Hu Hanmin visited Turkey on 14-25 March 1928, and had meetings with Prime Minister İsmet İnönü, Foreign Minister Tevfik Rüştü Aras, Minister of National Education Mustafa Necati. This study aimed to describe how Turkey and China, which had undergone almost the same process during the late 19th and early 20th centuries, and regarded as a “sick man” of the western and the eastern parts of Asia respectively, saw each other in the period of transition from empire to republic, based Hu Hanmin’s speeches and writings about his trip to Turkey included in his diary, autobiography, and memoirs.

Key Words: Hu Hanmin, Minguo, Guomintang, Nation Building, Turkey, the Visit of Chinese Delegation.

Giriş

Sun Zhongshan’ın (Sun Yat-sen) 1925’te ölümünün ardından, *Guomintang* (GMD/KMT) içerisinde hizipler arasında bir güç savaşı meydana gelmiştir. Sun Yat-sen’den sonra partide Hu Hanmin, Wang Jingwei ve Liao Zhongkai en güçlü üç isim olarak görülüyordu. Sun Yat-sen hayattayken, bu üç isim kendisinin en yetenekli yardımcılıydı (Zhang, 2013: 111). Parti içi sağ cephenin öncüsü olarak Hu Hanmin görülürken, Liao Zhongkai ve Wang Jingwei partinin sol cephesini temsil ediyordu; Jiang Jieshi (Çan Kay-şek) ise partiye daha sonradan katılanı olarak, orta bir çizgide bulunuyordu (Zhao, 2000: 43). Güç savaşı içinde, kimi zaman birbirleriyle ortak hareket ederken, kimi zaman birbirlerini hedef alan anti propaganda yürütmüşlerdir. Örneğin sol cepheden Liao Zhongkai suikaste uğradığında, Wang Jingwei, Çan Kay-şek ve Xu Chongzhi suikasti araştırmak üzere bir özel komite oluşturup, Hu Hanmin’i birinci şüpheli olarak görmüşlerdir. Önce gözaltına alıp,

sonrasında da gözlem yapması için Sovyetler Birliği'ne gönderilmiş, bu şekilde parti içi dengelerden bir bağlamda uzaklaştırılmıştır. 1931 yılında Hu Hanmin, Çan Kay-şek tarafından ev hapsine alındığında, Wang Jingwei de Çan Kay-şek karşıtı propagandasında Hu Hanmin ile iş birliği içinde bulunmuştur.

Sun Yat-sen'in ölümünün ardından parti içi dengeler oldukça çalkantılıyken, 1924 yılında Çin Komünist Partisi (ÇKP) ile GMD arasında yapılan koalisyon uzun soluklu olmamıştır. 20 Mart 1926'da patlak veren Zhongshan Gambotu Olayı (*Zhongshanjian shujian*) ile Çan Kay-şek'in kuzey savaş ağalarına karşı başlattığı Kuzey Seferi sürecinde, ÇKP üyelerinin partiden atılması sonucu, koalisyon Temmuz 1927'de son bulmuştur. 1927 yılının sonuna gelindiğinde, Çan Kay-şek liderliğindeki Nanjing ve Wang Jingwei öncülüğündeki Wuhan hükümetlerince bir güç savaşı vuku bulmuştur. GMD içerisinde böylesine bir süreç yaşanırken, Hu Hanmin parti içi dengelerin yerini bulmasını beklemiştir. Nanjing - Wuhan işbirliği tamamlandıktan sonra, Hu Hanmin'e parti ve hükümet bünyesinde önemli görevler verilir; ancak kendisi bu görevlerin hiçbirine resmî olarak başlamaz (Zhou - Chen, 1989: 195).

Hu Hanmin, 1928 yılı başında Çan Kay-şek'e yazdığı bir mektubunda, özellikle üç alanda çalışmaya gayret göstereceğini belirtir: "Üç Halk İlkesinin¹ açıklanıp yayılması; halk hareketlerinin ideolojik altyapısı ve stratejilerinin belirlenmesi; parti içi yapılanma ve partinin işleyişidir" (Zhou - Chen, 1989: 195). Henüz Beiyang hükümetine (1912-1928) son verilip, Kuzey Seferi tamamlanmadığından, Hu Hanmin bu atılımlar için acele etmeyecektir.

Ülke genelinde böylesine karmaşık bir yapı süregelirken, Hu Hanmin yanında partinin önde gelenlerinden Sun Ke², Wu

¹ Sun Yat-sen'in ortaya koyduğu Üç Halk İlkesi (*Sanminzhuyi*) ilk olarak, Japonya'da kurulan *Tongmenghui* devrimci örgütünün yayın organı *Minbao*'nun ilk sayısının önsözünde belirtilmiştir. Bu ilkeler; Milliyetçilik (*Minzuzhuyi*), Demokrasi (*Minquanzhuyi*), Halkın Esenliği (Geçimi) (*Minshengzhuyi*) 'dir, bkz. Sun, 2011.

² 1911 Xinhai Devrimi lideri ve 1912'de kurulan Çin Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı olan Sun Yat-sen'in oğludur.

Chaoshu, Fu Bingchang ile 1 Ocak 1928'de, Türkiye ve Avrupa'da gözlemler yapmak için Shanghai'dan ayrılıp, yola koyulurlar. Onunla birlikte gidenler arasında, sekreteri Liu Luyin ve kızı Hu Mulan da bulunmaktadır. Hemen ulusal kongre öncesinde yola çıkıyor olması parti içinde eleştirilse de Hu Hanmin bu seyahatin amacını belirten üç hususu şu şekilde vurgulamıştır: *“Birincisi güçsüz, zayıf ulusların hayat koşullarını gözlemleyip, olabildiğince yardımcı olmak; gelişmiş ülkelerin güçlü yanlarını alıp, Çin için bir model oluşturmak. İkincisi, tüm ülkelerin siyasal, ekonomik gelişimlerini inceleyip, öne çıkan yönlerini almak, ayrıca uluslararası platformda eşit olmayan anlaşmaların feshedilip, yeni anlaşmaların yapılması fikrini yaymak. Üçüncüsü, uzun zamandır GMD'ı destekleyen, yurtdışında bulunan göçmen Çinlilerle görüşmek, ayrıca içeride ve dışarıda işbirliğini kurmak, bundan sonraki süreçte Çin'in yapılandırması işleri için her şeyi müzakere etmektir”* (Zhou - Chen, 1989: 196). Nitekim bu amaçlar doğrultusunda yola çıkan Hu Hanmin, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ne ziyarette bulunacak ve üst düzey görüşmeler gerçekleştirecektir. Hu Hanmin'in Türkiye'ye olan ilgisi aslında yeni değildir. Jön Türk devrimiyle II. Meşrutiyet'in ilanı sonrasında ise , *Minbao*'nun Şubat 25.sayısında (1910) *“Türk Devriminin Ordumuza Söyleyecekleri”* (*Jiu Tuerqi Geming Gao Wo Guo Junren*) (Hu, 1977: 547) başlıklı bir yazısı yayınlanmıştır. O dönemde Kang Youwei tarafından kaleme alınmış olan Türkiye Seyahatnamesi (*Tujue Youji*)³de Çin halkının Türkiye'ye dair bilgi ediniminde önemli bir yer teşkil etmiştir (Kırilen, 2013: 122). Hu Hanmin 1926 yılında GMD tarafından Moskova'ya görevlendirildiğinde, Türkiye'ye gelmeyi de planlamıştır; ancak bu ziyareti 1928'e gelindiğinde gerçekleşecektir. Bu görüşmeye dair notlara gerek

³ Mançu Hanedanı son döneminde İmparator Guangxu tarafından yürürlüğe konulan Yüz Gün Reformları'nın öncüsü Kang Youwei, bu reformist hareketin, İmparatoriçe Cxı tarafından darbeyle feshedilmesinin ardından, yurt dışında sürgün bulunurken, II. Meşrutiyet'in ilan edildiği süreçte İstanbul'a gelip, gözlemlerde bulunmuştur. Sonrasında 1908 yaz ayında tanıklık ettiği bu sürece ve gözlemlerine *Türkiye Seyahatnamesi*'nde (*Tujue Youji*) yer vermiştir, bkz. Kırilen, 2013: 121-160. Seyahatnamenin tam metni ve Çin'de Osmanlı algısı için ayr.bkz. Fidan, 2013; Altan, 2013: 90-114.

güncesinde gerekse sonradan kaleme aldığı otobiyografisinde yer verecektir.

Hu Hanmin'in Yaşantısına Dair Öne Çıkan Bazı Noktalar

Hu Hanmin'in ataları Jiang Xi eyaleti Ji'an ili Luling ilçesi Yanfu nahiyesine bağlı Qingshan köyündendir. Hu Hanmin'in büyükbabası Hu Xieshan zamanında Guangdong'un Panyu ilçesine yerleşirler. Hu Hanmin'in babası Hu Wenzhao, büyükbabasının işini devam ettirir, onun gibi Qing hükümetinde memur (*muyou*)⁴ olarak çalışır. Hu Hanmin'in annesi de Wen Zhi soy ismine sahip, itibarlı bir aileden gelmektedir. Yedi kardeş arasında, Hu Hanmin ailenin dördüncü çocuğudur. Henüz daha küçük yaşta *Shisanjing*, *Shiji*, *Guwenci* gibi klasik eserleri okumuş olması, zekâsı ve güçlü hafızası ile ailesinin derin sevgisini kazanmıştır. Hu Hanmin, on üç yaşındayken babasını, on beş yaşındayken de annesini kaybeder. Bundan sonraki süreç Hu Hanmin için çok daha zorlu geçecektir; yoksulluk sebebiyle yeteri kadar beslenemedikleri için dört kardeşini daha kaybedecektir. Aileyi geçindirmek için henüz on altı yaşında olan Hu Hanmin, büyük ağabeyi Qing Rui ile öğrenci kabul edip, özel hocalık yapmaya başlayacaktır. Hu Hanmin ders vermenin yanı sıra kendi de öğrenimine devam eder. 1890'larda henüz yirmi bir yaşındayken, imparatorluk sınavını geçip, *Juren*⁵ mevkisiyle ödüllendirilir. 1902'de Japonya'ya eğitim almaya gider; ancak çok geçmeden Guangzhou'ya geri döner. Sonrasında 1904'te tekrar Japonya'ya gittiğinde, Tokyo'da Hosei Üniversitesi'nde hukuk ve politika üzerine eğitim almaya başlar (Zhang, 2013: 7-9).

Hu Hanmin ve Wang Jingwei 1905'te *Tongmenghui*'in kurulmasıyla bu örgütün ilk üyelerinden olurlar. Hu Hanmin, Hosei Üniversitesi'nde öğrenimine devam ederken, bir yandan da *Minbao* gazetesinin baş sekreterliğini ve editörlüğü görevini yürütür. *Minbao* gazetesi Tongmenghui örgütünün yayın organıydı.

⁴ Ming ve Mançu Hanedanı döneminde devlet dairelerinde resmi bir pozisyonda olmayıp, üst düzey memurlar tarafından dosya düzenleme, muhasebe işlemleri gibi işler için görevlendirilmiş kimse. Bu kişilere aynı zamanda *shiye* (师爷) de denir.

⁵ Ming ve Mançu Hanedanı zamanında eyalet düzeyinde yapılan imparatorluk memuriyet sınavında başarılı olan kişilere verilen ad.

Minbao aracılığıyla Hu Hanmin, Wang Jingwei, Zhu Zhixin gibi isimler, Sun Yat-sen'in monarşi karşıtı devrimci fikirlerini yaymak adına, *Xinmin Congbao* gazetesinde yazan Liang Qichao ile hararetli bir edebi tartışmaya girmişlerdir (Hu, 2013: 14-16).

Sun Yat-sen'in rehberliğinde, Hu Hanmin, Zhennanguan Ayaklanması'nı (1907) ve Guangzhou Yeni Ordu Ayaklanması'nın (1910) planlamasını yapar (Hu, 2016: 169). Hu Hanmin ve Wang Jingwei'in arasında fikir ayrılıkları daha bu dönemlerde ortaya çıkmaya başlar. Yakın iki arkadaş ve *Tongmenghui* örgütünün iki üyesi olmalarına karşın, Hu Hanmin, Wang Jingwei'in 1910'da hanedan naibine yapılmasını istediği suikaste karşı çıkmıştır. Hu Hanmin, 1910'da Wang hapse düştüğünde ise, Li Zhongshi, Chen Bijun ve diğerleriyle birlikte onu kurtarmaya çalışır. 1911'de Huanghuagang Ayaklanması esnasında, Hu Hanmin'in Chen Bijun, Fang Junying, Li Zongshi ve diğer devrimcilerle aynı safta savaştığını hapiste öğrenen Wang da arkadaşı için şiir kaleme alacaktır. 1911'de Wang serbest bırakıldıktan sonra da arkadaşlıklarına devam edeceklerdir (Hu, 2016: 174-175).

Wuchang ayaklanmasının başarıyla sonuçlanmasıyla Qing Hanedanı yıkılırken, Çin Cumhuriyeti kurulmuştur (1 Ocak 1912). Hu Hanmin Guangdong'a vali olarak atanır ve geçici hükümetin genel sekreterliği görevine getirilir. Ancak bir yıl sonrasında, Yuan Shikai'ı hedef alan İkinci Devrimin (*Ercigeming*) başarısızlığa uğramasının ardından, parti içerisinde bir baskı durumu oluşturulur ve bu durumda Sun Yat-sen, Hu Hanmin ve birçok partili Japonya'ya sürgün edilir (Hu, 2016: 185).

Sun Yat-sen ve Hu Hanmin, GMD'ı yeniden düzenleyip, Devrimci Çin Partisi'ni (*Zhonghua gemingdang*) oluşturma işine girişirler; Yuan Shikai'ın 1916'da ölümüyle ve ardından görevi devralan Li Yuanhong'un anayasanın tekrar canlandırılması ve parlamentonun açılması yönünde olumlu bir eğiliminin olmasıyla tekrar anavatanına dönüş yaparlar. Hu Hanmin, Sun Yat-sen, Zhu Zixin ve diğer dava arkadaşlarıyla, o süre zarfında var olagelen politik tartışmalarda GMD'nin konumunu belirlemek açısından,

Jianshe adında bir aylık derginin oluşturulmasında ve yürütülmesinde görev alır. Parti içi kutuplaşmalar da bu dönemde ortaya çıkmaya başlar; Hu Hanmin ve Wang Jingwei arasındaki fikir ayrılığı daha da derinleşir. Wang, Sun'un Rus Komünistlerle olan politikasını desteklerken, Hu Hanmin anti-komünist bir bakış açısına sahiptir (Hu, 2016: 188-192).

1924'te Hu Hanmin, GMD'nin Birinci Merkezî Yönetim Kurulu'na üye olarak seçilir. Bir sonraki yıl Mart 1925'te Sun'un ölümüyle, Hu Hanmin, Liao Zhongkai ve Wang Jingwei ile GMD'nin en etkili üç liderinden biri olarak gösterilir. Fakat Temmuz 1925'te Guangzhou'da milliyetçi hükümet kurulduğunda, Wang Jingwei başkan olurken, Hu Hanmin dışişleri bakanı olur. Sun Zhongshan'ın ölümünden sonra onun yerini alabilecek iki numaralı adam olarak görünen Hu Hanmin saf dışı bırakılmaya çalışılmıştır (Zhang, 2013: 112-113). Sol kanadın liderlerinden Liao Zhongkai'nin suikastini araştırmak için Çan Kay-şek, Xu Chongzhi ve Wang Jingwei tarafından olayı incelemesi için oluşturulan özel komite, Hu Hanmin'i baş şüpheli olarak görür. Hu geçici bir süreyle tutuklanır ve görevlerinden uzaklaştırılır.

Hu Hanmin sonraki süreçte, özellikle 1928 yılındaki uzun soluklu yurt dışı gözlemleri sonrası Çan Kay-şek ile iş birliği yapmak isteyecektir, parti içinde daha fazla bölünmenin olmaması, bir bütünlüğün sağlanması açısından bunu önemseyecektir. Çan Kay-şek'in 8 Ağustos 1928'de Nanjing'de düzenlenen kurultayda Çin birleşmesinin sağlanıp askerî hükümetin sonlanıp, siyasi vesayet (*xunzheng*) sürecinin başladığını ve bundan sonraki süreçte ülke temelini sağlamlaştırma yönünde çalışmalar yapılacağını açıklamasıyla, aynı gün Hu Hanmin de Fransa'dan yola çıkıp, Çin'e geri dönüş yolculuğuna başlar (Hu, 2016: 216). Bu aşamadan sonra olaylar farklı gelişecek ve Hu Hanmin 1931 yılında Çan Kay-şek tarafından, geçici anayasanın hazırlanması esnasında yaşadıkları tartışmalar sebebiyle ev hapsine alınacaktır. Sonraki süreçte 1936 yılında vefatına değin Guangzhou'da Çan Kay-şek karşıtı propaganda yürütecektir.

Hu Hanmin'in Türkiye'ye Gelişi ve İzlenimleri

Hu Hanmin yurt dışı ziyaretleri kapsamında, 14-25 Mart 1928'de Türkiye'de üst düzey hükümet yetkilileriyle temasta bulunmuş, bu görüşmelerini ve yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ne dair gözlemlerini, 1930'da Nanjing'de yapmış olduğu bir konuşmada ayrıntılı olarak dile getirmiştir.

Yeni Türkiye Cumhuriyeti İncelemelerimin Aşamaları ve İzlenimlerim⁶***1. Yeni Türkiye'nin Ulus İnşası Temelindeki İki Hususa Yönelik Eleştiri⁷***

Türkiye yeni kurulan bir devlet, Avrupa'da gözlemlerim esnasında, özellikle Türkiye'ye geçip incelemelerde bulundum. Kabul etmeli ki bu üstünlük bir incelemeydi, onların gerçek ahvallerini tam net olarak göremedim; fakat hızlıca bir bakışta, duyduklarım, gördüklerim bende çok fazla etki bıraktı.

Benim yeni kurulan Türkiye'nin ulus inşası temeline yönelik iki sorum vardı. Milli Eğitim Bakanı⁸ ile görüşmem esnasında bu iki hususu kendilerine sordum. İlk sorduğum husus şu idi: "Türkiye şu an hali hazırda İslamiyet'i

⁶ Hu Hanmin bu konuşmayı 20 Eylül 1930'da Nanjing Yeni Asya Öğrenci Topluluğu'na (*Nanjing Xin Yaxiya Xuehui*) yapmıştır. Bu konuşma metni ilk olarak, Wang Yangchong'un editörlüğünde, 1932 yılında yayınlanan, *Devrim Teorisi ve Devrimci Çalışma/ 革命理论与革命工作* adlı kitabın 7. cildinde yayınlanmıştır. Aynı konuşma metnine daha sonra, 1974 yılında Çin Ulusal Partisi Tarih Komisyonu tarafından derlenmiş olan, *Hu Hanmin'in Seçme Eserleri/ 胡汉民先生文集* adlı kitapta yer verilmiştir. İsmi geçen kitabın ilk 3 cildine erişim sağlayabildiğim için, burada tercümesi verilen metin için 1974 yılı basımı kullanılmıştır, bkz. Hu, 1974: 1449-1456.

⁷ Hu Hanmin ile ilgili ihtiyaç duyduğum Çince kaynaklara ulaşmamdaki yardımlarından dolayı hocam Prof. Dr. Yan Changhong'a teşekkür ederim.

⁸ Hu Hanmin 1930 yılında Nanjing'de yaptığı konuşma esnasında Milli Eğitim Bakanı ile görüşmelerini ifade etmiştir; ancak günlüğüne bakıldığında bakan müsteşarı ifadesini de kullandığı görülüyor. Bu durumda, Milli Eğitim Bakanlığı yetkilileriyle yaptığı görüşmeye hem bakanın hem de bakan müsteşarının iştirak etmiş olabileceği aklı gelmektedir.

Öztürk, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Çin Guomindang Partisi Üyelerinin Türkiye...

istemiyor⁹, tek başına Milliyetçilik¹⁰ ilkesi İslamiyet'in yerini aldı; fakat bu tür bir milliyetçilik ilkesi tam olarak İslami inancın yerini alabilir mi?". Sorduğum ikinci husus ise şuydu; "Şu an Türkiye'de Ulusçuluk ilkesi doğrultusunda ulus inşası gerçekleştiriliyor, Türkiye'nin yeni bir devlet yaratabilmesi, ulusçuların çok olmasından gücünü alıyor; fakat Demokrasi ve Halkın Esenliği (Geçimi) ilkelerine çok dikkat edilmiyor, gelecekte büyük bir başarı elde ettikten sonra daha da çok çalışmalı mı?"

Birinci hususa cevaben O: "(Kimileri diyor ki) Biz İslamiyet'i istemiyoruz, çünkü İslami (hukuk) artık yetersiz kalıyor; kimileri de diyor ki İslam'ın maneviyatı çok kuvvetli, Türkiye'nin yeni devlet oluşturmadaki ruhu büyük ölçüde İslamiyet'ten geliyor. Aslında işin özüne baktığımızda bu söylemleri kanıt olarak görmek çok yerinde olmaz. Önceki tüm düşman istilalarına direnen ve savaşanlar arasında en cüretkâr olanlar gayrimüslimlerdir, müslümanlar değil" dedi. Bu tür sözlerin gerçekte de sebepleri vardır; fakat ben İslami ruhun Türkiye'nin ihyasına güç verdiğini düşünüyorum, İslamiyet'in ruhu bir kalemde silinemez. Müslümanlar bir elinde keskin kılıç, bir elinde Kur'an tutan yüce bir ruha sahiptir. Eski dönemde Müslümanlar, devletin teşekkülü işlerinde yardım ettiler, bunların hepsi bu tür bir ruha dayanıyor. Bu ruh(öz) Türk insanının kanında vardır. Böylesi bir iç karışıklık ve dış saldırıların olduğu bir dönemde, (bu) en yeni, en ilerici ülkeyi ihya etme ruhuna dönüştü. Bunun sebebini bilmiyorlar, dolayısıyla bu eylemi farkında olmadan yapıyorlar, böyle insanı şaşırtacak bir başarı elde ettiklerinde, bunun bütünüyle Milliyetçilik ilkesinin ruhundan ilham alındığını sanıyorlardı. İçinde olduğum "Lu Shan dağının gerçek şeklini bilemem, olaylar içindeyken kişi gerçekleri fark edemiyor."¹¹, Türk insanının kendisi kendisini anlamıyor, biz yabancılar bir baktığımızda anlayabiliyoruz.

⁹ Bu açıklamayı zamansal olarak değerlendirdiğimizde, Türk anayasasında laiklikle ilgili olarak yapılacak değişikliklerle, "Türkiye Devletinin dini, Din-i İslâm'dır" ibaresinin kaldırıldığı 10 Nisan 1928'den yaklaşık olarak bir ay önce yapılmış olduğunu görüyoruz, bkz. Ertan, 2007: 411. Yine bu dönemle ilgili olarak, Hu Hanmin günlüğündeki notlarda, Milli Eğitim Bakan Müsteşarının din derslerinin ilk ve orta dereceli okullarda seçmeli olacağını, orta derece üstü eğitim öğretim kurumlarında kaldırılacağını söylediğini yazmıştır.

¹⁰ *Guojia Zhuyi* (国家主义) olarak ifade edilen bu terim hem milliyetçilik hem de devletçilik anlamlarının karşılığı olarak kullanılmaktadır. Burada Ulus inşası noktasında ümmet anlayışından millet anlayışa geçişi vurgulaması açısından milliyetçilik ifadesini kullanmak daha yerinde olacaktır.

¹¹ Su Shi (1037-1101) tarafından yazılmış bir şiirden musradır. "不知庐山真面目，只缘身在此山中".

Öztürk, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Çin Guomindang Partisi Üyelerinin Türkiye...

İkinci hususun cevabına yönelik: “Biz ülkeyi kurduğumuz ilk dönemlerde elbette Milliyetçilik ilkesi üzerine eğiliyorduk, bunun sonrasında ancak güçlü bir ulus devleti kurabildik, yani Demokrasi ve Halkın Esenliği (Geçimi) ilkelerini kapsamayan alanlardır. Sadece halkın geçimi sorununu ele alırsak, Türk işçiler çok az sayıda, makine sanayinde çalışan işçi yok diyebiliriz, çiftçiler de böyle, bu sebeple Komünist Parti Türkiye’de bir ayaklanma oluşturamıyor. Şu an Türkiye Halkın Esenliği (Geçimi) sorununun çözümünde, dağıtım odaklanılmamış, üretimin yaratılmasına dikkat edinilmiştir. Bizim, yeni kurulan hükümetin en çok önemseydiği ve sıkı önlemler aldığı konu, emperyalizmin ekonomik sömürsüdür. Türkiye’de ticarethane açan tüm yabancılara, sadece işletmelerinin müdürünün yabancı olması konusunda izin veriliyor, hesap kitap işlerine bakan tezgâhtarın tümünde Türk işçiler kullanılıyor. Türkiye’de ticaret yapan yabancılar bu tür emirlere uymak zorundalar, bu yöntemle Türklerin azımsanamayacak geçim sıkıntısı sorunu çözüldü.” dedi. Bu cevaptan, Türkiye’nin ivedilikle ülkeyi ihya etme yolunu oluşturabilmesinin sebebinin, onların, hedeflerini ve kabiliyetlerini net olarak belirleyip, çok güçlü bir şekilde Milliyetçilik ilkesi üzerine toplamaları olduğunu bilebiliyoruz. Onun başarısı, sırf onun Milliyetçilik ilkesi gücünden gelmektedir. Onun kusurlarına gelince, yine Milliyetçilik ilkesine eğilinip, Demokrasi ve Halkın Geçimi (Esenliği)¹² ilkelerinin kaçınılmaz ihmal edilmişliğidir. Türkiye’nin demokrasi alanına uygun olmayan çeşitli noktalar var; ama Halkın Geçimi sorununun çözümü için, yine bu ilke benimsenerek, sadece yabancıların ticari ekonomik istilasını yasaklanıyor. Böylece Türkiye Milliyetçilik doğrultusunda ülkeyi kalkındırdıktan sonra, Demokrasi ve Halkın Geçimi çözümü için daha çok çaba sarf edecektir; ancak böylelikle Türkiye siyaseti mükemmel bir noktaya ulaşabilir.

2. Türkiye’nin Kurucu Liderlerinden Biriyle Konuşma

Herkesin bildiği üzere Mustafa Kemal, yeni Türkiye’nin kuruluşunun kahramanı, öncüsüdür. Ondan bahsetmişken, bize oldukça ilginç geldi; O iki yıldır hiçbir işe karışmıyor, çünkü hasta, son derece yoğun iş temposuna ayak uyduramıyor, bu sebeple ülkenin dört bir yanına tebdil-i kıyafet geziyor. Türk halkı ona çok hayranlık duyuyor, onu hoş görüyorlar, herkes “O bizim yeni

¹² Hu Hanmin Sun Zhongshan’ın ortaya koyduğu Üç Halk İlkesi’nin yılmaz savunucusu olması ve bu doğrultuda Üç Halk İlkesinin Devamlılığı / 三民主義的連環性 adlı yapıtını kaleme almış olmasından, neden Türkiye’yi de bu üç ilke doğrultusunda değerlendirdiği anlaşılabilir.

Öztürk, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Çin Guomindang Partisi Üyelerinin Türkiye...

Türkiye'mizin yegâne kahramanı tek velinimetidir, bırakalım da o gezintiye çıksın." diyor. Bu sebeple Atatürk'ü bulmak çok zor, hiç kimse onunla kolay kolay görüşemiyor. Biz Türk başkentindeyken, Atatürk'le görüşmek istedik; fakat onun tam olarak nereye gittiği bilinmiyor. Atatürk'ün yerine yönetimi, denebilir ki onun namıyla elinde tutan İsmet Paşa, askeriyeden gelen, cesur, atılğan biridir. İsmet Paşa ile görüşmemde, görece daha derinlemesine bir sohbet gerçekleştirdik.

İsmet Paşa yüzünde çok yüce bir ifadeyle, parlak gözleriyle, tam irfan sahibi bir kurucu lidere benziyordu. O Lozan Konferansı'na katılıp, Türkiye'yi en üst düzeyde temsil etmişti. Konferans görüşmeleri kürsüsünde onun mücadelesi müthişti, birçok Avrupalı temsilciyi afallatan ve şok eden efsane bir kişiydi.

Görüşmemiz esnasında ben: "Siz Lozan Konferansında gerçekten çok büyük başarı aldınız." dedim. O çok ciddi bir şekilde: "Bu herhangi bir başarı sayılmaz, biz savaşı kazanan ülkeyiz, elbette böyle bir sonuç elde edilecekti." dedi. Ben de: "Siz dışişlerinde başarılı olmadınız mı?" diye sordum. "Bu tam olarak öyle değil. Ben her zaman derim, bu bizim dışişlerimizdeki başarımız değil, tüm milletimizin tek vücut olma gücünün başarısıdır. O zamanda, milletimiz tek yürek olup sonuna kadar çaba gösterdi, eğer biz Lozan Konferansı görüşmelerinde sonuç elde edemeseydik, hemen görüşmelerden geri çekilir ve onlarla savaşırdık. Bu sebeple bu salt bizim dış ilişkilerde kazandığımız bir başarı değildir." Bu cevapların hepsi çok mantıklıydı, onların o zamanki başarısının tesadüfi olmadığı görülüyordu.

Sonrasında biz parti ve hükümetin genel ilişkileri üzerine konuştuk. Ben: "Sizin partinizin ve hükümetin ilişkileri nasıl?" diye sordum. O dedi ki: "Partimiz ve hükümetimizin ilişkilerinden söz edeceksek çok açık bir gerçekliği ele alıp, bu konuda bilgi verebilirim. Atatürk bizim cumhurbaşkanımızdır, aynı zamanda bizim partimizin genel başkanıdır. Ben de kabinenin başbakanıyım, aynı zamanda Atatürk'ün yürütme yetkisini temsil ediyorum." Bu sözler İsmet Paşa'nın ruhunu gösteriyordu, aynı zamanda yeni Türk hükümetinin de özünü kapsıyordu. Yukarıdaki sohbetin devamında, delege sistemi sorunu üzerine yine konuştuk, delege üyelik sisteminin yarar ve zararları ve Türk delege üyelik sistemine karşı olan tutumuna geldiğimizde o çok dürüstçe: "Ben komite üyeliği sisteminin çok büyük sonuçları olabileceğine inanmıyorum. Akıllı ve yetenekli bir liderin komutasında yapılan işler, komite sistemi altında yapılan işlerin sonucundan daha hızlı ve daha çoktur. Bence

Öztürk, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Çin Guomindang Partisi Üyelerinin Türkiye...

gelecek siyasi örgütlerde, istişare komitelerinin etkinliği korkarım çok az olacaktır." dedi.

Sonrasında o da bizim Çin Devrimi ilkesine sıkı sıkıya sarılma ideolojimiz, parti ve hükümetin ihyası üzerine sorular sordu. Ben de özetle bir bir kendisine anlattım. Ayrıca ona sordum: "Türkiye ileride aynı bizim yaptığımız gibi yapabilir mi?" O dedi ki: "Her ülkenin durumu bir değil, Çin kendi özel durumlarına sahip, bizim Türkiye'yi Çin'le karşılaştırmaya kalksak ancak Çin'in bir eyaletine denk gelir. Bu sebeple biz yine de Çin'in yaptığı gibi yapamayız." Onun bir bildiği vardır, o sebepten öyle diyordu. Benim Türkiye'de, yeni Türk hükümeti yetkileriyle görüşmemdeki konuşmalar genel olarak bu şekildedir.

3. Yeni Türk Hükümetinin Özellikleri

Yeni Türk hükümetinin özellikleri konusunda bizim görebildiğimiz birkaç nokta vardı. Birincisi, eğitimin yaygınlaştırılmasındaki çabalarıydı. Türk halkının genel bilgi düzeyleri, aslında geri kalmıştı. Türk hükümetinin yeni olanaklar, hizmetler oluşturabilmesi için yeni bilgiye sahip olması gerekiyordu, ancak bu şekilde bu hizmetler yapılabilirdi. Örneğin, Türk hükümetinin emri doğrultusunda Türkiye'deki yabancı işletmelerin sadece müdürü yabancı olabilirken, geri kalan tüm işler için Türk işçiler kullanılıyordu. Yabancı yatırımcılar Türk hükümetinin emirlerine uymak durumundaydılar; fakat Türklerin bilgi düzeyi bu tür ticari işlerde yeterli değildi, ama aynı zamanda bu kusur da sayılmazdı. Bu sebeple bu gibi ortamlarda önemsenen şey hak sorunu değil kabiliyet sorunuuydu. Hak sorunu için savaşıldı; ancak kabiliyet ise uygulamayla elde edilebilirdi. Bu sebeple yeni hükümet öğretmen eğitime eğilmiş, öğretmen eğitimi tüm ülkede eğitimin yaygınlaştırılmasının başlangıcı olarak görülmüş. Biz Türkiye'nin yeni politikalarının, kesinlikle eğitimde büyük sonuçlar elde edebileceğine inanıyoruz.

İkincisi, bütçenin birleştirilmesi hususudur. Türk siyasetinde bu yeni dimağ en çok finans sisteminin düzenli olmasında kendini gösterir. Diğer ülkelerin finans sistemlerindeki türlü türlü yolsuzluk, yağma gibi kötü huyların, Türkiye'de olmadığını tasavvur ediyorum. Bir keresinde Atatürk savaşı komuta ediyorken, Ankara'ya geri çekilir, o zaman tüm ordu bütçesinin Millî Savunma Bakanlığı'nda birleştirilmesini emreder, sonrasında her birliğin mali işleri bittabi Millî Savunma Bakanlığı'nda toplanır. Atatürk bunun yeterli olmadığını düşünür, Millî Savunma Bakanlığı bütçesini,

Öztürk, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Çin Guomindang Partisi Üyelerinin Türkiye...

hazinede toplanmasını emreder ve sonuç olarak hazinede toplanır. Atatürk'ün bu gibi hazineyi birleştirmedeki yürekliliği ve irade gücü gerçekten de hayranlık duyuluyordu. Yeni politikaların başarılı veya başarısız olmaları, hazinenin tek elde toplanıp toplanmasıyla çok ilişkilidir.

Üçüncüsü, emrin tek komutada birleşmesidir. Emir in tek komutada birleştirilmiş olması, denebilir ki yeni Türk hükümetinin önemli bir esasıdır. Atatürk yeni hükümeti kurduğunda da en çok önemseydiği nokta buydu. O bir keresinde, yirmi dört saat içinde tüm Türk halkının taktığı fes in çıkarılmasını emretti, sonuç olarak tüm halk emre uyarak fes takmayı bıraktı. Yeni bir hükümet kurarken, en elzem olan tüm halkın emirlere uyması, hepsinin hemen emri uygulamaya geçirmesidir. Aksi takdirde hükümetin verdiği emir ne kadar anlamlı olsa da hükümetin emirleri bir tahta üzerine yazmaya benzer, sorarım bu şekilde yeni politikalar nasıl işleyebilir?

Türkiye'nin yeni oluşumu rastgele olmamıştır. Bizler, Üç Halk İlkesi doğrultusunda ülkemizi kurma misyonu olan arkadaşlar, Türkiye'nin bu muazzam gelişmesini görünce, bununla ilgili ne düşünürsünüz?

Hu Hanmin gerçekleştirdiği bu yurt dışı temasları esnasında kısa kısa notlar şeklinde bir günlük de tutmuştur. Çinli tarihçi Chen Hongmin bu günlüğün çözümlenip, bilgisayar ortamına aktarılması aşamasında, hızlıca not edilmiş ve karmaşık halde olması sebebiyle, bazı kelimelerin okunamayıp, yerlerinin boş bırakıldığını belirtmiştir. Günlüğün Türkiye ile ilgili kısımları, geziyle ilgili önemli ayrıntıları içermektedir.

Hu Hanmin'in Günlüğü Şubat- Temmuz 1928¹³

¹³ Günlük Şubat 1928- Temmuz 1928 arasını kapsar. Hu Hanmin'in kızı Hu Mulan tarafından Harvard Üniversitesine bağışlanan günlük, Yenching (Yan Jing) Kütüphanesi bünyesinde muhafaza edilmektedir. Günlük, Hu Hanmin'in Sun Ke, Wu Chaoshu gibi ona eşlik edenlerle Güneydoğu Asya, Ortadoğu ve Avrupa ülkelerine bulunduğu seyahatler süresince tutulmuştur. Küçük bir deftere kaydedilen bu notlar, oldukça hızlı ve karmaşık bir şekilde alınmış izlenimi verir. Daha evvel Hu Hanmin'in sekreterliğini yapmış olan Prof. Dr. Wang Yangchong'un dediğine göre Hu Hanmin'in günlük tutma gibi bir alışkanlığı yoktur. Bu günlük seyahatleri esnasında izlenimleri dışında, Türkiye'nin siyasi sistemine dair gözlemleri ve Nanjing Ulusal Hükümetinin uluslararası arenada tanınmasına yönelik çabalarından dolayı, Jinan Olayı sürecinde gerçekleştirilen dış ilişkiler münasebetlerini içermesi açısından, önemli tarihi bir belgedir. "Tarih Arşivleri" 1984, 2. baskısında Li Shizeng'dan Çan Kay-şek'e ve diğerlerine gönderilen telgraflar yayınlanınca, Hu Hanmin ve yanındakilerin Avrupa'daki etkinlikleri hakkında verdiği raporlar ortaya çıkmıştır. Bkz. Chen, 2004.

Öztürk, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Çin Guomindang Partisi Üyelerinin Türkiye...

13 Mart- ...gece yarısı Türkiye sınırını geçtik.

14 Mart- Durağa vardığımızda, vali ve ordu komutanı halkla birlikte bizi karşıladı. Türklerde İngilizce anlayan azdı, Ti Yun¹⁴ aracılığıyla Fransızca iletişim kurduk.

15 Mart- Öğleden sonra 5:25'te İstanbul'a vardık, ordu komutanı ve Dışişleri Bakanlığı özel temsilcisi bizi karşılamaya geldi. Partinin İstanbul şubesinden gelenler bizi bayraklarla karşıladı. (Onların arasında yirmiden fazla öğrenci, tüccarlar ve ondan fazla işçi bulunmaktaydı.) Arkadaşımız Wang Cengshan¹⁵ Türkçe ve Fransızca konuşabiliyordu, sonrasında Tokatlıyan Otelinde konakladık. Aldığım duyuma göre Dışişleri Bakanı Cenevre'de Silahsızlandırma Toplantısı'na katılacaktı,(böylece) ertesi gün sabah saat on buçukta görüşmek üzere randevulaştık.

16 Mart (Cuma)- Sabah Dışişleri Bakanını gördük, bir buçuk saat istişare ettik, ayrıntılı görüş alışverişlerinde bulunduk, Nanjing'e elçi gönderilmesi ve anlaşma işini konuştuk. Pazartesi günü Ankara'ya gitmeyi netleştirdik. Öğleden sonra iki tane camii gezdik. Türk Dışişleri Bakanı Dr. Tevfik Rüştü Aras, Nanjing ve Wuhan'da iki hükümetin olmasına çok şüpheli yaklaştı. Ti Yun tekrar tekrar durumu açıkladı. Ülke içerisinde birliğin sağlanmamış olmasını dışarıda açıklayabilmek de zordu.

17 Mart- Vali ve kaymakamı ziyaret ettik. Öğleden sonra çarşıya gidip el dokuması halılara baktık, değeri 5000 dolar eden de vardı. Yerebatan Sarnıcı'nı gezdik, yüzlerce taştan sütun vardı, içerisinde bir botla gezinebilirdi, önceleri buradan şehre su sağlanırmış, şimdi ise bir tarihi esere dönüşmüş durumda.

18 Mart- Sabah 10'da vali iade-i ziyarette bulundu. Onunla kent meclisinin yapısını konuşmayı planlıyordum, idari amir aynı zamanda kent meclisinin de başkanı. İl idaresi başkanına ulusal politikaları soramazdım, kent idaresi ise kendilerince yönetiliyordu. Her yıl il idaresi ...¹⁶toplanıyor, her oturum kırk gün sürüyormuş. Askeri müzeyi gezdik. Türkiye askeri bir kahramanlığın ardından kurulmuştur. Türk ordusunun savunması çok sağlamdı. Evden iki mektup aldım; biri 4 Şubat biri 9 Şubat tarihliydi.

¹⁴ Wu Chaoshu'nun bir diğer ismidir.

¹⁵ Celaleddin Wang Zinshan olarak anılacaktır, o dönemde Dârülfünun'da öğrencidir, Hu Hanmin'e Türkiye seyahatinde eşlik eder.

¹⁶ Chen Hongmin, Hu Hanmin'in günlüğünü çözümlerken, el yazısındaki karışıklık sebebiyle bazı yerlerin okunamadığını belirtmiş ve bu yerler boş bırakılmıştır.

Öztürk, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Çin Guomindang Partisi Üyelerinin Türkiye...

19 Mart- Sabah eve cevaben mektup yazdım. Öğleden sonra yedide arabayla Ankara'ya geçtik. (Bu esnada) Sun Ke, Wu Chaoshu, Liu Luyin, Fu Bingchang ve Wang Cengshan benimle birlikteydi.

20 Mart- Sabah dokuzda Türklerin yeni başkentine vardık. Öğleden sonra yedide hem İçişleri Bakanlığı hem de Dışişleri Bakanlığı görevini yürüten bakanla görüştük ¹⁷ Konuştuklarımız Dışişleri Bakanı'yla konuştuklarımızla benzerdi.

21 Mart- Meclisi gezdik, bağımsızlığın kazanıldığı zamanlardaki işlerin yönetildiği yeri gördük. Milli Eğitim Bakan Müsteşarı ve Ticaret Bakanı'yla görüştük. Akşam sekizde Başbakan ile makamında görüştük. Konuştuklarımızın ana hatlarını Liu Luyin (sekreteri) kayıt altına aldı (...) Milli Eğitim Bakan Müsteşarı din derslerinin ilk ve orta dereceli okullarda seçmeli olacağını, orta dereceli okulların üstünde ise kaldırılacağını söyledi.

25 Mart- Saat dokuzda Londra adlı gemiye binip Atina'ya doğru yol aldık. Öğleden sonra Çanakkale Boğazı'nı geçtik. Burası Türklerin ve İngilizlerin savaştığı yerd. İngilizler üç koldan saldırmışlar; fakat onlar tarafından geri püskürtülmüşler. Çok fazla İngiliz yaralanmış, 10'dan fazla gemi batırılmış (...)

24 Mart- İstanbul'dan Cai Yuanpei'e bir mektup gönderdim, Lin Huanting aracılığı ile ilettim. Cai'den eğitim materyali göndermesini ve Wang Cengshan'ın masraflarını göndermesini istedim. Türk postasında (ülke içinde), zarfın üzerine Türkçe yazmadıkça posta iletileniyor. Ankara'dan Han Lun'a yolladığım mektuplar nedense ulaşmadığından, mektubu Shanghai'a göndermeyi düşünüyorum, Hongkong da olabilir. Ya da mektupları tekrar kopya edip Huan'a göndermeyi planlıyorum.

Sonuç

Hu Hanmin yurt dışı gözlemleri esnasında en çok Türk devrimi sonucunda ortaya çıkan siyasi modeli takdir eder. Türk devrimi öncesindeki durumla ve GMD'ın Kuzey Seferi öncesindeki durum arasında benzerlikler görür. Devrim sonrasında parti ve hükümet sisteminin bir olması ve Hu Hanmin'in ortaya koyduğu

¹⁷ Tefrik Rüştü Aras o tarihlerde Cenevre'deki Silahsızlandırma Toplantısına katılmış olacağından yerine İçişleri Bakanı vekâlet ediyor olabilir; bu sebeple Hu Hanmin, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın iki görevi aynı anda ifa ettiğini kastetmiş olabilir.

partisel yönetim görüşü (*dangzhu*)¹⁸örtüşmektedir. Hu Hanmin'in özellikle takdir ettiği nokta, Türk devrimi önderi Atatürk'ün devrim tamamlanıp, başarıya ulaştıktan sonra, uzunca bir süre istirahat çekilip, kabinenin başbakanı görevinde olan İsmet İnönü'nün tüm siyasal sorunları çözüme kavuşturmasıdır. Böyle bir siyasal yapı Hu Hanmin'in isteğiyle de bütünüyle uyuşuyordu ve Türk siyasal yapısından, bu kerteğe ulaşabildiği için övgüyle bahsediyordu (Zhang, 2013: 170).

Hu Hanmin Çin'e döndükten sonra Türk devrimi hakkında çokça konuşur, Atatürk'ü metheder. Nanjing'e vardıktan sonra da birçok kez Türkiye'ye dair izlenimlerine yönelik konuşma yapar, Wang Chonghui bir keresinde kendisine: *"Her gün Avrupa'dan Türkiye'den, siyasal yapıdan, ordudan, finanstan bahsediyorsunuz, bu insanlar bundan ne anlıyor ki?"* der. Hu Hanmin'in Türkiye'den bu denli çok bahsediyor olmasının amacı, Çan Kay-şek Kuzey Seferini tamamladıktan sonra, Atatürk'ün yaptığı gibi, ülkeyi yönetme erkini kendisine vermesini ummasıdır, kendisini İsmet İnönü rolüne bürümüştür; ama gerçekte bu olmayacak bir şeydir (Zhang, 2013: 171). Hu Hanmin, Deng Zeru'ya yazdığı mektubunda şu ifadeleri kullanır: *"Ben partim için, ülkem için, vefat eden Sun Yat-sen için her şeyi bırakmaya, Çin'in Atatürk'üne yardımcı olmaya razıyım, fakat bu kişi Yuan Shikai'ın yapacağı gibi yapacaksa da hiç şüphesiz onun karşısında dururum"* (Hu, 2016: 126).

Hu Hanmin yurtdışı gözlemlerini Nanjing'de şu şekilde aktarır: *"Önceden Guangzhou'dayken sık sık 'ordunun partileşmesi', 'partinin ordulaşması' (jundui danghua, dang junduihua) konusundan bahsederdik; fakat söylemiş olmamıza karşın, bunu hiç gerçekleştiremedik. Bu kez Türkiye'de, 'ordunun partileşmesi, partinin ordulaşması' söylemiyle ortaya koydukları çok iyi sonuçları gördüm. Öncelikle bilmemiz gereken Türkiye'nin partisel yönetiminin olduğudur, o şu anda 'partinin dışında parti yok, partinin içinde hizip yok' (dang wai wu dang, dang nei wu pai) konumundadır. Bütünlük halinde, intizamlı, ciddi ve etkin bir ülkedir. Devrim*

¹⁸Hu Hanmin'in İsmet İnönü ile konuşmalarından sonra buradaki açıklamasıyla parti liderliğinin ve hükümet liderliğinin tek elde olmasını kastettiği anlaşılabilir.

Öztürk, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Çin Guomindang Partisi Üyelerinin Türkiye...

esnasında, öncelikle 'ordunun partileşmesini', sonrasında da 'partinin ordulaşmasını' gerçekleştirdiler, böylece bu sonucu elde edebildiler. Ordu nasıl partileşebilir ki? Ordunun en istemeyeceği şey, halkın birbirini öldüren, kargaşa halindeki bir topluma dönüşmesidir. Daha net bir ifadeyle, ordu partileşmezse, savaş beyleri ortaya çıkabilir. Türk ordusu devrimin başlangıç safhalarında bu denli güçlü değildi; fakat bölünmeyip, partinin ruhuyla bütünleşip, birliktelik oluşturdular. O zamanlarda tüm ordu giderleri Millî Savunma Bakanlığı'nda, ardından da Maliye Bakanlığı'nda toplanırdı, Maliye Bakanlığı'ndan da Meclise iletilirdi. Meclisin denetiminden sonra teklif olarak sunulurdu. Teklif kabul edildiğinde, Maliye Bakanlığı'nca görevlendiren bir hazineci imzası doğrultusunda verilirdi, eğer önceki hesaplamalardan farklı bir rakam sunuluyorsa, hazineci imzalamazdı. Komutanından askerine tüm giderler bu şekilde hesaplanırdı, Türkiye Büyük Millet Meclisi tüm ülkenin organıydı, tüm politikalar ve bütçe tasarıları meclis bünyesinde kararlaştırılırdı. Parlamentoda tartışılan tasarıların hepsi öncesinde partice kararlaştırılırdı. Eğer mecliste partinin düşünceleriyle uyuşmayan bir durum vuku bulursa, parti milletekileriyle toplantı düzenleyip, onlara parti politikalarını meclisten geçirip yasalaştırmayı emrederdi. Bu da 'partinin ordulaştırılmasının' bir şekliydi. Aynı zamanda denebilir ki 'parti tarafından ülke yönetimi' (yidangzhuguo) biçimiydi. Benim beklentim, ordu partileşince savaş beyleri ordularının ortaya çıkmaması, millî bir ordunun oluşmasıdır" (Hu, 2016: 127-128).

Hu Hanmin'in Çin'e geri döndükten sonra yaptığı değerlendirmelerden de görülebileceği gibi üzerinde durduğu en önemli nokta Türkiye'de millî birliğin sağlanmış olmasıdır. Hanedanın yıkıldığı 1911'den beri Çin'de bir türlü bütünlüğün sağlanamamış olması ve bölgesel güç gösteren savaş beylerinin yönetiminde ülkenin paramparça bir durumda olması sebebiyle, millî bir ordunun ülke bütünlüğü ve güvenliği için ne denli önemli olduğuna vurgu yapmıştır. Burada ordunun partileştirilmesinden kasıt, o dönemin şartları için, tüm orduyu bir millî ülkü altında toplayabilme çabası olarak anlaşılabilir.

1928 yılı başlarında, Çin henüz tek bir yönetim altında birleşmemişken, Hu Hanmin yanında Sun Ke, Wu Chaoshu, Fu Bingchang gibi Çin Ulusal Partisi'nden temsilcilerle altı aydan fazla

sürecek olan ziyaretler kapsamında, Sri Lanka, Hindistan, İran, Mısır, Türkiye, Fransa, Almanya ve İngiltere gibi ülkelerde bulunmuştur. Şüphesiz, Türkiye'nin Birinci Dünya Savaşı sonrasında İtilaf Devletlerince dayatılan, Sevr Antlaşması'nı onaylamaması ve yürürlüğe sokmaması, dünya nezdinde itibar kazanmasına sebebiyet vermiştir. Türkiye'deki gelişmeler ulus devlet kurma aşamasında olan diğer devletlerce yakından takip edilmiştir. Bu doğrultuda Hu Hanmin bu uzun süreli ziyaretleri gerçekleştirme amacını, Çin için model oluşturabilmesi açısından ülkelerin siyasal ve ekonomik alanda gelişmelerini incelemek, uluslararası platformlarda Çin için destek arayışlarında bulunmak¹⁹ ve Batılılarla yapılmış adil olmayan antlaşmaların feshini sağlayabilmek olarak belirtir. Bu amaçlar doğrultusunda, yeni kurulmuş Türkiye Cumhuriyeti'nde yaptığı gözlemlerde, Hu Hanmin'in üzerinde durduğu konuların başında, Türkiye'de Milliyetçilik ilkesi temelinde başarı sağlanmış olsa da İslamî inançtan da gelen bir gücün yadsınamaz oluşu gelmektedir. Hu Hanmin, belirttiği üç temel ilkedeki, Milliyetçilik doğrultusunda önemli başarılar sağlanmış olsa da diğer iki ilke Halkın Geçimi ve Demokrasi alanlarında sonraki süreçlerde yapılacak çalışmalarla, Türk siyasal yapısının kusursuz bir noktaya erişebileceğinden bahsetmiştir. Bunun yanı sıra bütçenin tek elden kontrol ediliyor olması, ülkede tek parti yönetiminde milli birliğin sağlanmış olması ve milli ordunun kurulmuş olması, parti ve hükümet ilişkileri,

¹⁹ Hu Hanmin'in yurtdışında destek arayışlarına örnek teşkil etmesi açısından, Çin Ulusal Partisi üyeleri Fransa'dayken gerçekleşmiş olan bir olay önemlidir. Hu Hanmin Fransa'ya vardığında, Japonlar Çin'in Shandong eyaletine asker çıkarmış ve Çin ordusunun ağır hezimete uğratıldığı "Jinan Olayı" gerçekleşmiştir. Bunun üzerine Hu Hanmin hemen Nanjing hükümetiyle bağlantıya geçmiş ve Ulusal Hükümet Başkanı Tan Yankai yurtdışında bulunuyor olmalarından dolayı, Hu Hanmin'in bu fırsattan yararlanıp, Çin'e karşı empati ve destek arayışlarında bulunmasını, 3 Mayıs Olaylarının Milletler Cemiyeti'nde tartışılmasının sağlanmasını istemiştir. Hu Hanmin'in durumu Paris'te bulunan, Çin Ulusal Partisi'nin önemli üyeleriyle değerlendirmesi sonucu, ayrılıp farklı ülkelere gidilmesine karar kılınmıştır. Böylelikle Wu Chaoshu ABD'ye, Wang Chonghui İngiltere'ye, Sun Ke Almanya'ya gider. Hu Hanmin ise Fransa'da kalmayı sürdürür; ancak Fransız hükümetinin önemli üyeleri ve hükümet temsilcileriyle yaptıkları görüşmelerden tatmin edici bir sonuç alınamaz Zhou- Chen, 1994: 213.

Öztürk, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Çin Guomindang Partisi Üyelerinin Türkiye...

temel eğitimdeki hususlar da Hu Hanmin'in vurguladığı konulardır.

Hu Hanmin'in de amaçladığı üzere Nanjing Ulusal Hükümeti'ne destek bulma çabaları neticesinde, Türk hükümetinden aradığı desteği görmesi ve Türkiye'nin Çin'e temsilci olarak maslahatgüzar gönderme konusunda anlaşmış olmaları, bu gezinin ortaya koyduğu önemli bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Çin'de henüz milli birlik sağlanmamışken, pek az ülke temsilci gönderme konusunda böyle bir istekliliği ortaya koyabilirdi (Zhou- Chen, 1994:212). Böylece Türkiye ilk maslahatgüzarı Hulûsi Foad [Tugay] Beyi²⁰ 1929 yılında, Hu Hanmin'in Türkiye ziyaretinden bir yıl sonra Türk misyonu olarak Nanjing'e gönderir (Aral, 1968: 926-927).

²⁰ Bu bilgiyi benimle paylaştığı için Dr. Çağfer GÜLER'e teşekkür ederim.

EKLER

EK-1: Hu Hanmin ziyaretlerinden kesitler

Resim 1, Hu Hanmin (solda), Wu Chaoshu (ortada), Sun Ke (sağda) gemideyken çekilmiş fotoğrafları, Hu:2013)

Resim 2, Soldan ikincisi Sun Ke, soldan üçüncüsü Hu Hanmin, soldan beşincisi Wu Chaoshu, ortadaki Mehmet Enis [Akaygen]²¹, <https://www.hpccbristol.net/visual/fu-n140>, Erişim tarihi: 30.01.2018.

²¹ Mehmet Enis Akaygen 26 Ekim 1927 tarihi itibarıyla Hariciye Vekâleti Müsteşarlığı görevini yürütmüştür, bkz. Çufalı, 2012: 527-528.

Resim 3, Soldan ikincisi Sun Ke, soldan üçüncüsü Hu Hanmin, Ankara 1928), <http://www.cnpoems.com/people/114446/photos>, Erişim tarihi: 30.01.2018.

EK-2: Hu Hanmin, Yeni Türkiye Cumhuriyeti İncelemelerimin Aşamaları ve İzlenimlerim

而。衰。落。了。！ 所以農業的發展也靠都市上的購買力如何，如果都市購買力減退，那麼農人的農產品銷不了，農人沒有資本，農業因此而不能發展。可知農業工業的發展和衰落是互為因果的。中國處於工業國的經濟侵略之下，如果祇知發展農業，而不能雙管齊下同時發展工業，那麼中國是永久會處在次殖民地的地位的。所以我對於先生所提的擇其所長來發展，是我很贊成的，但是現在要中國不講工業我却不能不有異議的。」

這些話，法國經濟學者也很同意。接着，法國經濟學者又問：

『你們建設開始的時候，究竟什麼事情預備最先下手呢？』

我回說我們建設開始的時候頂先下手的是辦好交通。他聽了我的話很高興，他說：『我很佩服你這種主張，交通和政治最有關係，只要中國的交通辦好，中國的經濟開發就可以很順利進行，中國本來不是窮國呵！』

我說：『這不能算是我的主張，這是我們總理實業計劃的真義如此！』

我和法國的經濟學者的談話約略如此。

考察新土耳其的經過和感想

—— 十九年九月二十日講於南京新亞細亞學會 ——

一、對於新土耳其立國根本兩點的批評

土耳其是一個新興的國家，我在赴歐考察的時候，專門到土耳其去考察了一下。

固然走馬看花式的考察，不能完全看清他們真實的情形，但在匆匆的一瞥中，耳之所聞，目之所見，也往往發生很多的感想。

我對於新興土耳其的立國根本有兩個疑問，當我和土耳其新政府教育總長見面的時候就把這兩個點提出來詢問：

第一點我問的是：『土耳其現在已不要回教，單拿純粹的國家主義來代替了回教了，但這種國家主義是否能充分代替回教的信仰呢？』第二點我問的是：『現在土耳其以民族主義立國，土耳其的能創建新國，以得力于民族主義者為多，但對於民權民生却不大注意，將來是不是要百尺竿頭，更進一步呢？』

關於第一點的回答，他說：『我們不要回教，因為回教已不行，已不夠我們應用了。有人說：「回教的精神很勇猛，土耳其新興建國的精神，大概得之于回教。」其實從事實上證明這句話並不見得真確，歷次禦外侮而作戰，其中最勇猛的，是非回教徒，而不是回教徒。」這些話誠然也有理由，不過我以為土耳其的復興，回教的精神所給予他的力量，是不能一筆抹煞的，

回教徒有一手執利劍，一手執可蘭經的勇猛精神，古代回教徒，幹許多轟轟烈烈的創國建國的事業，都是根據于這種精神：這種精神化在土耳其人的血液中，在一個內憂外患的時代，就變成最嶄新最精進的復國興國的精神了。可是他們行之其不知所由，以為得到這種驚人的成功，完全是國家主義的精神的感召，真所謂「不知廬山真面目，只緣身在此山中」，土耳其人自己不了解自己，我們局外人是一看便能明白的。

關於第二點的回答，他說：『我們立國之初，當然要側重民族主義，然後才可以建立一個強盛的民族的國家，所以對於民權民生不能顧及的地方。但我們是必須要漸漸注意到這些問題的。單就民生問題來說，土耳其工人很少，機械工業的工人簡直可以說沒有，農人也是這樣；所以共產黨在土耳其是暴動不起來的。現在土耳其對於民生問題的解決，不是側重分配，而是留心到生產的創造。帝國主義的經濟侵略是我們新政府所最注意而防禦最嚴密的，凡是外國人在土耳其開設商店，祇許經理者用外國人，以下的管賬伙計工人通通改用土耳其人。外國人在土耳其經商的只好服從這種法令，這個辦法為土耳其人解決了不少的生計問題。』從這個回答中，我們可以曉得土耳其所以能很快地造成興國的大業，就是因為他們的意志精神和能力通通很堅強。強烈地集中在民族主義上面。它的成功，就由他的純民族主義的力量。至于他的缺陷，也就是在偏于民族主義，而對於民權民生便不免有所偏廢。土耳其對於民權方面有種種不合宜的地

方，而對於民生的解決辦法，也是採取民族的民生主義，單純的取締外國人經商的經濟侵略。所以土耳其在民族主義興國以後，更要努力民權民生的解決，這樣，土耳其的政治，才可以達到完善的境地。

二、和土耳其創國領袖之一席談

誰都曉得凱末爾 (Must apha Kemal Pasha) 是創造新土耳其的第一個大功人。說到他很有趣味，他近二年來什麼事也不管了，因為他有病，不能處理繁劇，所以他總是到處「微行」。土耳其的人民都很崇拜他，原諒他，大家說：『他是我們新土耳其的唯一的功人，唯一的恩人，讓他去遊散遊散吧！』所以要找凱末爾真難極了，什麼人都不容易會到他。我們在土京的時候，要想會凱末爾，可是不曉得他究竟到了何處去。代理凱末爾執政的，也可以說是借凱末爾之名以掌權的是伊斯美帕沙，(Ismet Pasha) 他是一個軍事出身，而很勇猛精進的人。我就和伊斯美帕沙會見，作一度深切的談話。

伊斯美帕沙神氣奕奕，目光炯炯，確像一個英明的創國的領袖。他是出席洛桑會議 (Lausanne congress) 的總代表，在會議席上，是爭得很兇而使許多歐洲代表驚倒的令人咄咄稱奇的一個奇特人物。我們會見的時候，我就說：

『你們在洛桑會議席上實在算是大成功了。』

他很莊重的回答說：

『這算不得什麼成功，我們是戰勝國，當然會得到這種結果的。』

我說：

『你們在外交上不是成功了嗎？』

『這也不盡然，我常說這不是我們外交的成功，而是我們全體國民團結的力量。』

那時我們全體國民都上下一心，拚命努力，如果洛桑會議席上我們不能得利，我們馬上可以退出和他們開仗的！所以這並不能算是單純的我們外交上的成功。』

這些回答的話，都很有道理，可見他們當時的成功，並非出于偶然了。後來我們又談到黨

政的一般關係。我問：

『你們的黨和政府的關係是怎樣的呢？』

他說：

『說到我們的黨和政府的關係，我可以拿一個很明顯的事實來奉告：凱末爾是我們的大總統，同時是我們黨的總理；我是內閣總理，同時是代表凱末爾行使權力的，所以我也代表凱末爾做黨的總理的。』

這幾句話很可以表現伊斯美帕沙的精神，同時，也可以包括土耳其的新政治的精神。

繼續以上的談話，我們又談到委員制的問題，我問到委員制的利弊和土耳其政府對於委員制的情形，他老老實實說：

『我不相信委員制能有多大的成效，在一個賢明的能幹的領袖之下做出來的事業，一定要比委員制之下所做的成效來得快而多。我想將來政治的組織，委員制的功效恐怕是很小的吧！』

後來他也問我們中國革命所抱的主義和與黨政的關係，我就概括地一樣樣地告訴了他。並且問他：『土耳其將來不能像我們中國這樣做呢？』他說：『這是各國的情形不同，中國有中國的特殊情形，拿我們土耳其來和中國比較不過等于中國的一個行省罷了。所以我們現在還不能照中國這樣做。』他這幾句話，確是「有所見而云然」的。

我在土耳其和新政府當局會見談話的情形，約略如此。

三、土耳其新政府之特點

土耳其新政府的特點我們可以看得到的有幾點：

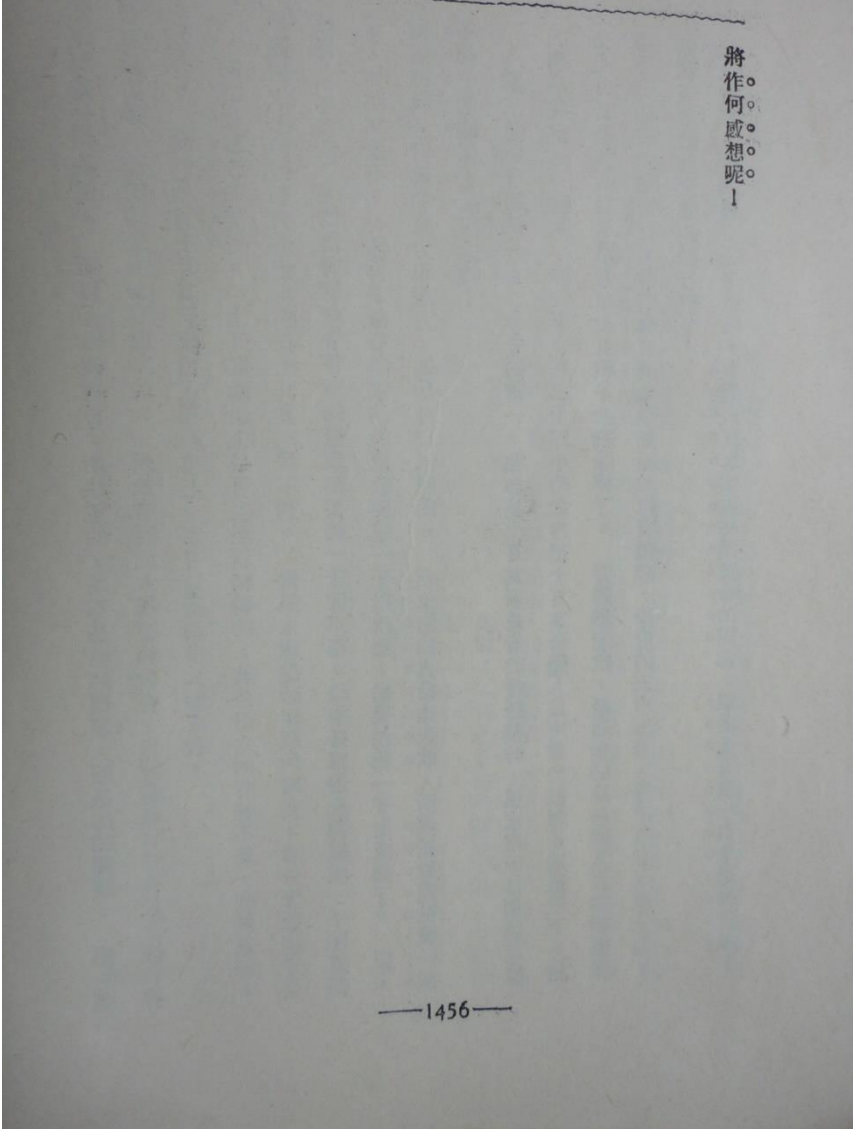
第一是努力于教育的普及。土耳其人民一般的知識程度，本來很差，新政府要創建新事業，必須有新知識，才可以做得通。例如土政府命令外商在土所設商店除經理外通通用土耳其人，外商固然不能不服從土耳其政府的法令，然而土耳其人的知識程度都不夠做這種商業，這也不

能不算是一種缺陷。所以在這種地方，所注重的，並不是權的問題，而是能的問題。權的問題可以力爭，而能却是由修習而來的。新政府因此大辦師範教育，以師範教育為普及全國教育之初步。我們相信土耳其新政治，在教育上一定可以得到很大的成就。

第二是財政的統一。土耳其政治上最可表現新精神的，就是財政的有條不紊，毫無私弊。別國財政上種種惡習慣壞現象在土耳其都找不到。當凱末爾提師作戰的時候，曾一度敗退于安拉哥 (Angora)，他當時就命令各軍的財政都要統一于陸軍部，後來各軍財政固然統一于陸軍部了，他認為還不夠，他再下令陸軍部的財政要統一于財政部，結果都統一于財政部了。凱末爾這種統一財政的魄力和毅力，確是可以佩服的。新政治的成功與失敗，所關於財政的統一與不統一的關係上是很大的！

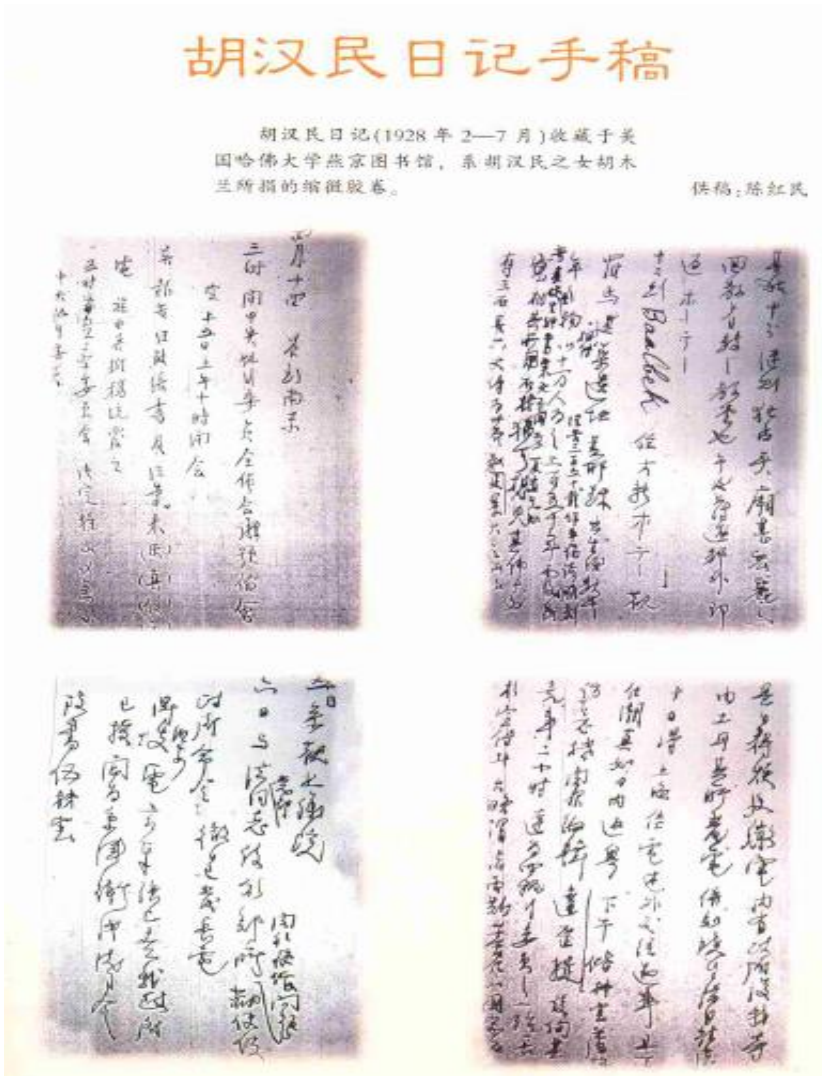
第三是命令的統一。命令的統一，也算是土耳其新政府的特殊精神，凱末爾平日創造新政府，也最注重這一點。他曾下令在二十四小時之內把土耳其全國人民所戴的紅帽子通通脫下，結果土耳其全國人民果然遵命把紅帽子統統除掉了。要舉辦新政，最要緊的是全國人民都能服從命令，都能立刻實行，否則政府的命令無論如何有道理，政府的三申五令，等于打在木頭上面，請問新政治如何能夠推行呢？

土耳其的新興不是偶然的，我們負三民主義建國使命的同志，眼看土耳其一日千里的進步，

Öztürk, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Çin Guomindang Partisi Üyelerinin Türkiye...

EK-3: Chen Hongmin, Hu Hanmin'in El Yazısıyla Güncesinden Örnek Sayfalar

KAYNAKÇA

ALTAN, Selda (2013), "Osmanlı'ya Doğudan Bakmak: 20. Yüzyıl Dönümünde Çin'de Osmanlı Algısı ve Milliyetçilik", *Türkiye'de Çin'i Düşünmek: Ekonomik, Siyasi ve Kültürel İlişkilere Yeni Yaklaşımlar*, Ed: Selçuk Esenbel, İsenbike Togan, Altay Atlı, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

ARAL, Hamid (Haz.) (1968), *Dışişleri Bakanlığı 1967 Yıllığı*, Ankara: Ankara Basım ve Ciltevi.

CHEN, Hongmin / 陈红民 (2004), Ed. Hu Hanmin'in Günlüğü (Şubat-Temmuz 1928) / 胡汉民日记 (1928年2月 - 7月), Çin Cumhuriyeti Arşivleri 2004/2/ 民国档案2004年第2期.

ÇUFALI, Mustafa (2012), *Türk Parlamento Tarihi TBMM -VIII. Dönem (1946-1950) III. Cilt: Milletvekilleri Özgeçmişleri*, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.

ERTAN, Temuçin Faik (2007), "Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Laiklik", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, (39), 409-423.

FİDAN, Giray (2013), *Çin'den Görünen Osmanlı: Çinli Düşünür Kang Youwei'in Türk Seyahatnamesi*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

HU, Hanmin / 胡汉民(1974), Hu Hanmin Bey'in Derleme Eserleri / 胡汉民先生文集, Cilt IV, Ed: Çin Guomindang Partisi Parti Tarihi Komisyonu, 中国国民党党史委员会, Taipei: Çin Guomindang Partisi Merkezi Komitesi Parti Tarihi Komisyonu / 中国国民党中央委员会党史委员会.

(1977), Türk Devriminin Ordumuza Söyleyecekleri / 就土耳其革命告我国军人, *Xinhai Devrimi Öncesi On Yıllık Süreçte Yazılmış Makalelerden Seçmeler* / 辛亥革命前十年间时论选集, Cilt III, Ed: Zhang Zhan, Wang Renzhi / 张栴, 王忍之 Pekin: San Lian Shudian / 三联书店.

(2013), *Hu Hanmin'in Anıları* / 胡汉民回忆录, Ed: Li Bin / 李斌 Pekin: Dongfang Chubanshe / 东方出版社.

(2016), *Hu Hanmin'in Otobiyografisi* / 胡汉民自述, Ed: Zhang Dianxing / 张殿兴. Pekin: Renmin Chubanshe / 人民出版社.

KIRİLEN, Gürhan (2013), "Reformcu Kişiliğiyle Kang Youwei ve Türkiye Seyahatnamesi", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3(6), 121-160.

SUN, Zhongshan / 孙中山(2011), Üç Halk İlkesi / 三民主义, Pekin: Jiuzhou Chubanshe / 九州出版社.

ZHOU, Yu'e - CHEN, Hongmin / 周聿峨, 陈红民 (1989), *Hu Hanmin'in*

Öztürk, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Çin Guomindang Partisi Üyelerinin Türkiye...

Eleştirel Biyografisi, 胡汉民评传, Guangdong: Guangdong Renmin Chubanshe, 广东人民出版社.

ZHANG, Dianxing / 张殿兴 (2013), *Guomindang Partisi'nin Üç Önde Geleni: Jiang Jieshu, Wang Jingwei, Hu Hanmin* 国民党三巨头: 蒋介石, 汪精卫, 胡汉民, Pekin: Taihai Chubanshe / 台海出版社.

ZHAO, Suisheng (2000), "A Tragedy of History: The Chinese Search for Democracy in the Twentieth Century", *China and Democracy: Reconsidering the Prospects for a Democratic*, Ed: Zhao Shuisheng, New York: Routledge.